

CZĘŚĆ DRUGA: W KRĘGU LUDZKICH POTRZEB I ASPIRACJI

Ankieta "Polacy 80" zawiera siedem pytań n.t. "najważniejszych /w odczuciu badanych/ spraw do załatwienia". Pierwsze dwa pytania otwarte zbierają opinie o tym, co jest najważniejszą sprawą do załatwienia dla badanego i dla jego rodziny. Pytania dalsze tego bloku odnoszą się do problemów ogólniejszych dotyczących nie tylko badanego - chodzi o najważniejsze w odczuciu odpowiadającego sprawy do załatwienia: w jego zakładzie pracy, w zawodzie, w którym pracuje, w miejscowości, w której mieszka oraz w całym kraju.

Inna sytuacja ludności wiejskiej i mieszkających w miastach nakazuje obie kategorie rozpatrywać oddzielnie. Zajmiemy się najpierw problemami wsi.

I. MIESZKANCY WSI I ROLNICY

Oto zestaw spraw wymienianych najczęściej jako najważniejsze przez badanych, którzy utrzymują się z pracy w gospodarstwie rolnym. /Wśród 634 osób badanych w tej kategorii, 442=76,2% stanowili ci, których jedynym źródłem utrzymania było gospodarstwo; zaś 184=23,8% - czerpiących także dochody spoza gospodarstwa chłopi-robotnicy i członkowie ich rodzin./

1. Najważniejsze sprawy do załatwienia dla mieszkających
na wsi i ich rodzin: /v.79/

- 42,9% badanych za najważniejsze uważa problemy związane z mecha-
nizacją rolnictwa: maszyny rolnicze i części zamienne,
25,0% - materiały budowlane: kłopoty wiążące się z budową domów
i budynków gospodarczych,
8,8% - powiększenie gospodarstwa: dokupienie ziemi oraz dziedziczenie gospodarstwa,
4,8% - zaopatrzenie w pasze.

N=420=100%

Rozkład odpowiedzi zmienia się tylko nieznacznie, jeśli bada-
ni zamiast o swojej sytuacji mówią o sprawach swojego zawodu. W
takiej perspektywie maleje znaczenie materiałów budowlanych, czę-
ściej natomiast wskazuje się na trudności związane z mechanizacją
rolnictwa, zaopatrzeniem w pasze i nawozy.

2. Najważniejsze sprawy do załatwienia w zawodzie rolnika /v.95/

- 53,7% - mechanizacja rolnictwa: maszyny i części zamienne,
14,7% - materiały budowlane,
7,9% - pasze,
4,4% - powiększenie gospodarstwa: dokupienie ziemi oraz
dziedziczenie,
3,9% - nawozy

razem - 84,6% odpowiadających wymienia te właśnie sprawy jako naj-
ważniejsze w zawodzie rolnika.

Rzecz jasna, sytuacja zawodowa zmienia uznawaną hierarchię spraw najważniejszych związanych z pracą rolnika. Chłopi-robotnicy częściej za najważniejszą dla siebie /i swojej rodziny/ sprawę uważają zaopatrzenie w materiały budowlane. Chłopi nie pracujący poza gospodarstwem częściej na pierwszym miejscu wymieniają maszyny rolnicze i części zamienne.

3. Najważniejsze sprawy do załatwienia dla chłopów
i chłopów-robotników /v.79 - 265/

Tabela 1.

Najważniejsze sprawy	Nie pracujący poza gospodar- stwem	Pracujący poza gospodarstwem
Maszyny, części zamiennie	44,8	35,3
Materiały budowlane	22,1	34,3
Powiększenie gospo- darstwa	9,1	8,1
Inne	24,0	22,3
Razem	100% = 317	100% = 99

Również wiek różnicuje odpowiedzi badanych. Mówiąc skrótowo - w najmłodszej kategorii /18-34 lata/ najwięcej odpowiedzi przypada na trzy, najczęściej wymieniane sprawy: maszyny rolnicze, materiały budowlane i dziedziczenie bądź powiększenie gospodarstwa. Odpowiedzi najmłodszej kategorii są więc najbardziej skupione. Na wymienionych trzech sprawach koncentruje się 87,5% wszystkich odpowiedzi w tej kategorii. Najbardziej rozproszone odpowiedzi są

w kategorii najstarszej /66 i więcej lat/. Tu, trzy najczęściej wymieniane sprawy grupują jedynie 65,7% odpowiedzi. Miejsce środkowe zajmuje kategoria średniego wieku /35-64 lata/ - 71,2% przypada w niej na trzy wyżej wymienione sprawy.

4. Trzy najczęściej wymieniane sprawy do załatwienia według wieku odpowiadających

Tabela 2.

Najważniejsze sprawy do załatwienia	Kategorie wieku odpowiadających		
	18-34	35-64	65 lat i więcej
Maszyny rolnicze i części zamienne	48,1	40,9	35,7
Materiały budowlane, budowa domu	26,5	26,6	17,1
Powiększenie gospodarstwa, dokupienie ziemi, dziedziczenie	12,9	3,7	12,9
Inne	12,5	28,8	34,3
Razem	100%	100%	100%

Taki właśnie rozkład odpowiedzi nie jest zaskakujący. Maszyny, mechanizacja gospodarstwa mają największe znaczenie dla młodych znajdujących się w fazie ekspansji zawodowej. Z kolei sprawy związane z powiększaniem gospodarstwa i przekazywaniem go stają się najważniejsze na początku i u schyłku aktywności zawodowej.

Charakterystyczna jest odpowiedź badanych na pytanie na czyją głównie pomoc mogą realnie liczyć w załatwianiu najważniejszych

dla siebie spraw. Na tak sformułowane, otwarte pytanie najczęściej pada odpowiedź: "na niczyją, można liczyć tylko na siebie". Oto rozkład odpowiedzi na to pytanie u ludności wiejskiej /chłopi i chłopi-robotnicy/ oraz dla porównania u wszystkich badanych.

5. Na czyją pomoc można liczyć przy załatwianiu najważniejszych dla siebie spraw /v.84, v.65/

Tabela 3.

Na kogo można liczyć...	Ludność wsi	Badani z całej próby
Tylko na siebie i na nikogo więcej	45,7	47,6
Na rodzinę i krewnych; przyjaciół i znajomych	21,8	20,4
Na konkretny urząd, wyspecjalizowaną instytucję lub jej agendę	16,5	9,6
Na rząd, władzę, partię	11,5	9,3
Na zakład pracy	1,3	5,8
Inne	3,2	7,3
Razem	100% = 599	100% = 2340

Jak widać, różnice w rozkładzie odpowiedzi ludności wiejskiej i wszystkich badanych nie są wielkie. Można je łatwo wyjaśnić odmiernością sytuacji ludzi żyjących na wsi i mieszkających w mieście /ci ostatni stanowią większość badanych i przesądzą o rozkładzie odpowiedzi w całej próbie/. Trochę inne są potrzeby obu

kategorii i trochę inni partnerzy pomagający lub tylko umożliwia-
 jący ich zaspokajanie. Wyprzedzając dalsze rozważania powiedzmy,
 że podstawowe sprawy do załatwienia dla żyjących w mieście i ich
 rodzin /v.77/ to: mieszkanie, /39,5%/, sprawy rodzinne /problemy
 dzieci, zdrowie itd. - 22,3% odpowiedzi/, zarobki /8,9%/, dobra
 trwałego użytku /np. meble 8,5%/, zaopatrzenie /7,0%/, i samochód
 /5,5%/. Potencjalnym, a czasem także faktycznym partnerem przy za-
 łatwianiu wielu z tych spraw jest zakład pracy. W przypadku ludno-
 ści wiejskiej dotyczy to jedynie mniejszej jej części, która pracu-
 je także poza swoim gospodarstwem. Ważniejszymi natomiast partnera-
 mi dla tej kategorii są odpowiednie urzędy decydujące o przydziale
 maszyn i materiałów budowlanych oraz władze rozmaitych szczebli.
 Ważnym i pomocnym partnerem /przy budowie domu/ bywa też rodzina.
 Ilustruje to poniższe zestawienie.

6. Na czyją pomoc liczą mieszkańcy na wsi badani w zależ-
 ności od typu sprawy do załatwienia

Tabela 4.

Na kogo można liczyć	Rodzaj sprawy		
	Maszyny rol- nicze części ziemne	Budowa domu, materiały	Inne
Tylko na siebie	48,9	34,3	45,7
Na rodzinę, krewnych, znajomych	18,4	27,5	18,9
Rząd, władza, partia	13,2	9,8	17,3
Konkretny urząd	17,2	27,5	13,4
Inna pomoc	2,3	1,0	4,7
Razem	100% = 174	100% = 102	100% = 127

N=402 /v.79 - 84/

W sumie jednak ludzie na wsi częściej liczą na pomoc "władzy" i urzędu niż ludzie w mieście /31,2% wobec 18,9%/. Trudno przesądzać, czy decyduje o tym jedynie charakter potrzeb i częstość występowania "władzy" i urzędu w roli partnera, czy też dochodzą tu jeszcze specyficzne oczekiwania i postrzeganie sytuacji przez ludność wiejską.

A więc - przypomnijmy - najważniejsze dla badanego i jego rodziny sprawy do załatwienia skupiają się w zasadzie wokół problemów materialnych i bytowych. Tak jest na wsi i w miastach. Przy tym sprawy mieszkania /budowy domu na wsi/ i zaopatrzenia /części za-
mierne do maszyn rolniczych i materiały budowlane - na wsi; dobra trwałe, samochód i meble - w miastach/ skupiają wokół siebie większość dążeń i zabiegów zarówno na wsi jak i w mieście. Mając to na uwadze ciekawe wydaje się, jak badani w obecnej sytuacji widzą szanse na załatwienie swoich spraw. Pokazuje to poniższe zestawienie /Tabela 5/ podające oddzielnie odpowiedzi badanych ze wsi i z miasta ze względu na odmierny typ "spraw do załatwienia" w obu tych kategoriach.

7. "W jaki sposób przemiany zachodzące w kraju po wydarzeniach sierpniowych wpływają na szanse załatwienia spraw Pana/i/ i Pana/i/ rodziny? Czy szanse te:" /v.86 - 79 - 77/

Tabela 5

Szanse	Mieszkający na wsi	Mieszkający w mieście
Zdecydowanie wzrosły	13,5	13,0
Raczej wzrosły	32,2	34,1
Pozostały bez zmian	33,4	35,2
Raczej zmalały	7,9	7,4
Zdecydowanie zmalały	1,7	2,5
Trudno powiedzieć	11,3	7,9
Razem	100% - 416	100% - 1672

A więc przeważa optymizm i wzrost nadziei zarówno w mieście, jak i na wsi. Nie ma przy tym znacznych różnic w odpowiedziach, chociaż mieszkańcy miast są nieco częściej optymistami /wierzą we wzrost szans/, zaś mieszkańcy wsi częściej nie mają wyrobionego zdania w tej sprawie /odpowieź - trudno powiedzieć/.

Cw przeważający optymizm, owa ufność we wzrost szans na załatwienie swoich spraw dzięki zachodzącym w kraju przemianom są uderzające i tym trudniejsze do uzasadnienia, że zdecydowana większość zadeklarowanych dążeń dotyczy dóbr materialnych, zaś w tym względzie dość jednomyślne prognozy ekonomistów na najbliższe lata nie są zbyt optymistyczne.

Zobaczmy teraz, czy i w jaki sposób typ zadeklarowanych potrzeb oddziałuje na wiarę w szanse ich zaspokojenia.

8. Rodzaj sprawy a ocena szans na jej załatwienie, w odczuciu
ludności wiejskiej

Tabela 6.

Szanse na załatwienie tych spraw w ocenie badanych	Badani, dla których najważniejszymi sprawami do załatwienia są:		Rozkład odpowiedzi wszystkich badanych
	maszyny rolnicze i części zamienne	materiały budowlane, budowa domu	
Zdecydowanie wzrosły	15,6	8,7	13,5
Raczej wzrosły	32,4	35,6	32,2
Bez zmian	34,1	26,9	33,4
Raczej zmalały	6,7	14,4	7,9
Zdecydowanie zmalały	1,7	1,9	1,7
Razem	100% = 180	100% = 105	100% = 416

Jak widać, rodzaj zadeklarowanej sprawy wpływa na ocenę szans na jej załatwienie. Ci, dla których najistotniejszym problemem są maszyny rolnicze, patrzą w przyszłość najbardziej optymistycznie. W tej kategorii najwięcej jest takich, którzy uważają, że szanse ich wzrosły /49% odpowiedzi wobec przeciętnej 45,7% i 44,3% odpowiedzi zainteresowanych budową domu/. Z kolei gorzej niż przeciętnie oceniają swoje szanse, ci dla których najważniejszą sprawą jest budowa domu. W tej kategorii 16,3% badanych ocenia, że ich szanse zmniejszyły się przy przeciętnej 9,6% odpowiedzi przypadających na taką ocenę. Dodajmy, że wstępna, zaprezentowana tu analiza nie pozwala rozstrzygnąć, w jakiej mierze owe niewielkie różnice są wynikiem rozpoznania przez badanych sytuacji zaopatrzenia w maszyny rolnicze i materiały budowlane, w jakiej zaś interweniują tu inne nie prowadzone do analizy zmienne. Przypomnijmy, że budową domu zainteresowani są częściej rolnicy zarobkujący także poza swoim gospodarstwem, zaś maszynami rolniczymi - ci, którzy utrzymują się tylko z własnej ziemi. Być może więc opisane różnice są wynikiem nie tyle odmiennych spraw do załatwienia, ile innych czynników różnicujących sytuację obu tych kategorii.

Po pytaniach na temat najważniejszych spraw do załatwienia badanym postawiono takie oto zamknięte pytanie: "Czego nam obecnie potrzeba, aby sprawy, które wymienił Pan/i/ jako najważniejsze mogły być z powodzeniem załatwione?". Jak więc widać sformułowanie pytania dość wyraźnie uzależniało odpowiedź na nie od wcześniej zadeklarowanych "spraw do załatwienia". Czy rzeczywiście rodzaj spraw, charakter dążeń wpłynął na odpowiedź udzieloną na to pytanie? Zanim jednak spróbujemy rozstrzygnąć tę kwestię podajmy najpierw rozkład odpowiedzi w podstawowych kategoriach objętych badaniem.

9. Opinie podstawowych kategorii badanych o tym, czego najbardziej potrzeba, aby ich "najważniejsze sprawy" mogły być z powodzeniem załatwione

Tabela 7.

Czego nam obecnie najbardziej potrzeba:	Pracujący w mieście	Chłopi	Chłopi-robotnicy	Niepracujący	Badani ogółem
	w procentach				
Lepszej pracy	15,1	17,4	19,0	16,8	16,0
Gospodarności i dyscypliny społecznej	25,8	23,8	24,6	31,7	26,2
Rzeczywistego udziału ludzi pracy we władzach i samorządach	11,7	9,2	4,5	8,4	10,3
Umocnienia niezależnych związków zawodowych	7,0	1,4	3,9	7,1	5,8
Spokoju i porządku	20,1	30,4	29,1	17,7	22,2
Pełnej informacji w prasie, radiu i telewizji o prawdziwej sytuacji kraju	5,1	4,9	5,6	6,2	5,3
Uniemóżliwienia czerpania osobistych korzyści z tytułu zajmowanych stanowisk	8,3	7,5	7,8	5,6	7,7
Większego zaufania obywateli do władzy	2,9	1,9	3,4	2,2	2,7
Większego zaufania władzy do obywateli	2,1	1,9	2,2	1,2	1,9
Inne	1,9	1,6	0,0	3,1	1,9
Razem	100%= 1501	100%= 442	100%= 179	100%= 322	100%= 2427

Jak widać, rozkład odpowiedzi w porównywanych kategoriach jest dość podobny. Większość odpowiedzi w każdej z kategorii przypada na: gospodarność i dyscyplinę społeczną /pkt 2/, spokój i porządek /pkt 5/, lepszą pracę /pkt 1/ oraz rzeczywisty udział ludzi pracy we władzach i samorządach /pkt 3/. Ogółem na te punkty przypada 74,7% pierwszych odpowiedzi wszystkich badanych /badani mogli wybrać trzy odpowiedzi zaznaczając najważniejszą - dotąd omawiamy jedynie rozkład tych odpowiedzi, które odpowiadający zaznaczyli jako najważniejsza/. Jednak widać i pewne różnice w odpowiedziach porównywanych grup. Najistotniejsza z nich odnosi się do pkt 5. Chłopi i chłopirobotnicy znacznie częściej za rzecz, "której nam obecnie najbardziej potrzeba" uznają "spokój i porządek". Różnica między chłopami i pracującymi w mieście przekracza w tym wypadku 10% /w przypadku chłopów-robotników wynosi 9%/. Dla ludności wiejskiej właśnie "spokój i porządek" otrzymuje najwyższą rangę, podczas gdy u ludności miejskiej wyższe i pierwsze zarazem miejsce uzyskuje "gospodarność i dyscyplina społeczna". Druga najistotniejsza różnica między miastem a wsią odnosi się do "umacniania niezależnych związków zawodowych" /pkt 4/. Tę sprawę za najważniejszą uznają częściej w mieście niż na wsi. Podobnie pkt 3 /"rzeczywisty udział ludzi pracy we władzach i samorządach"/ jako rzecz najważniejsza /jako pierwsza odpowiedź/ nieco więcej uznania znajduje w mieście niż na wsi. Dodajmy jednak, że różnice te znajdują potwierdzenie w odpowiedziach na pytanie /18/, czy "wieś powinna mieć organizacje, które mogłyby pełnić podobną rolę, jaką pełnią w miastach samorządne, niezależne związki zawodowe". Tu dla odmiany przy ogólnie silnym poparciu ogółu bada-

nych dla sprawy związków zawodowych na wsi, chłopcy wśród innych szerokich kategorii zawodowych częściej dawali odpowiedzi twierdzące: w całej próbie odpowiedź twierdzącą dało 87,8% badanych; wśród chłopów - 90,8%. Być może więc chłopcy uznając wagę niezależnych związków zawodowych w swojej hierarchii wartości wyższe nieco miejsce przyznają spokojowi /pkt 5/ i lepszej pracy /pkt 1/. Być może także wyjaśnieniem jest większa popularność pewnych sformułowań i haseł /"niezależne związki zawodowe", "udział we władzach", "samorządność"/ w mieście niż na wsi.

Rozpatrzmy jeszcze na zakończenie tej części, czy i w jaki sposób rodzaj "spraw do załatwienia" wiąże się z rozkładem odpowiedzi na omawiane powyżej pytanie. Ilustruje to poniższa tabela 8.

10. Opinie ludności wsi według rodzaju "najważniejszej sprawy do załatwienia"

Tabela 8.

Czego nam obecnie najbardziej potrzeba:	Badani, dla których najważniejszą sprawą są:		Chłopi ogółem
	maszyny rolnicze i części zamienne	budowe domu, materiały budowlane	
Lepszej pracy	16,2	13,7	17,4
Gospodarności i dyscypliny społecznej	31,4	17,6	23,8
Rzeczywistego udziału ludzi pracy we władzach i samorządach	7,4	9,8	9,2
Spokoju i porządku	23,4	38,2	30,4
Inne, pozostałe odpowiedzi	21,6	20,7	19,2
Razem	100% = 180	100% = 105	100% = 442

Jak widać badani, dla których najważniejszą sprawą są maszyny rolnicze znacznie częściej wskazują na "gospodarność i dyscyplinę" /pkt 2/, zaś ci, dla których najważniejsza jest budowa domu - na "spokój i porządek" /pkt 5/. W obu wypadkach różnice są dość znaczne i wynoszą ok. 14 punktów procentowych /w pkt 2 - 13,8 pkt %; w pkt 5 - 14,8%/. Dość trudno wyjaśnić te odmienności. Można wprawdzie przyjąć /zgodnie z sugestią zawartą w pytaniu: "Czego nam najbardziej potrzeba, aby sprawy, które wymienił Pan/i/ jako najważniejsze mogły być z powodzeniem załatwione"/, że to właśnie rodzaj potrzeby bez interwencji innych zmiennych determinuje poglądy w tej sprawie. Innymi słowy trzeba by tu uznać, że ci, którym brak maszyn i części zamiennych z tego właśnie powodu częściej wypowiadają się za "gospodarnością" i "dyscypliną", zaś ci, którzy chcą budować lub rozbudowywać dom - z tego właśnie względu - za "spokojem i porządkiem". Takie wyjaśnienie nie wydaje się jednak trafne. Tym bardziej, że, jeśli podzielić badanych na tych, którzy na którymkolwiek miejscu /niekoniecznie na najważniejszym/ wymienili gospodarność i dyscyplinę /pkt 2/ i na takich, którzy tego punktu nie wymienili, to okaże się, że sprawa maszyn rolniczych jest w obu podkategoriach niemal jednakowo ważna /różnica wynosi 2,1%/. Podobnie - jeśli zastosować podobny zabieg do tych, którzy chcą budować dom i wypowiadają się zarazem za spokojem i porządkiem /pkt 5/ - także ta zależność traci niemal zupełnie znaczenie.

Dlatego bardziej uzasadnione wydaje się poszukiwanie innych zmiennych, które warunkują ową "pożorną", w naszym przekonaniu, zależność wyrażanych poglądów od rodzaju sprawy do załatwienia.

W całej próbie rozkład odpowiedzi na pyt. 7 /"Czego nam najbardziej potrzeba..."/ najsilniej różnicuje zawód, wykształcenie i wiek badanych. Jednak w przypadku ludności wiejskiej wykształcenie w podziale na podstawowe i zasadnicze zawodowe - skupiającym większość badanych - nie oddziałuje na rodzaj zadeklarowanej potrzeby. Z kolei wprowadzie sytuacja zawodowa /chłopów i chłopów-robotników/ różnicuje potrzeby /tab.1/ i zarazem poglądy /tab.7/, ale rodzaj potrzeby oddziałuje na poglądy w innym kierunku niż sytuacja zawodowa /przynależność do kategorii chłopów-robotników/. Rodzaj potrzeby nie jest więc zmienną pośredniczącą między sytuacją zawodową a poglądami. Podobnie - w przypadku zmiennej wieku. Młodzi rolnicy częściej zainteresowani są maszynami i częściami do nich /tab. 2/ i rzadziej wypowiadają się za "dyscypliną i gospodarnością" /pkt 2/. Jednak właśnie wśród zainteresowanych maszynami rolniczymi więcej badanych wskazuje na "gospodarność i dyscyplinę" /pkt 2/. Eliminuje to wpływ wieku z zależności między rodzajem potrzeby i wyrażonymi poglądami. Wyjaśnienie tej zależności wymaga zatem dodatkowej analizy.

Na zakończenie tej części przypomnijmy podstawowe ustalenia. Najważniejszą sprawą do załatwienia dla rolników osobiście, jak i w zawodzie są w ich odczuciu przede wszystkim maszyny rolnicze i materiały budowlane, a w dalszej kolejności, mniej często wymieniane - powiększenie gospodarstwa i zaopatrzenie w pasze. Poglądy w tej sprawie nieznacznie modyfikuje wiek badanych i ich sytuacja zawodowa /przynależność do kategorii chłopów-robotników/.

Młodzi i chłopcy nie pracujący poza własnym gospodarstwem częściej od pozostałych kategorii wymieniają maszyny rolnicze. Jednak hierarchia ważności spraw pozostaje ta sama. W załatwieniu tych spraw rolnicy liczą tylko na siebie, znacznie rzadziej wymieniają rodzinę i znajomych oraz władzę i wyspecjalizowane instytucje /urzędy/. Jeśli chodzi o możliwość załatwienia swoich spraw badani oceniają, że szanse na to wzrosły w związku z zachodzącymi w kraju zmianami. Mniejsza część badanych uważa, że szanse te zmalały lub pozostały bez zmian.

Aby załatwić swoje sprawy większość badanych rolników uważa, że potrzeba nam przede wszystkim "spokoju i porządku", "gospodarności i dyscypliny społecznej" oraz "lepszego pracy". W tym względzie ludność wiejska ma dość podobne poglądy do mieszkających w mieście. Jedynie "spokój i porządek" stawia wyżej niż "gospodarność i dyscyplinę społeczną".

II. NAJWAŻNIEJSZE DO ZAŁATWIENIA SPRAWY MIESZKAŃCÓW MIAST

Dotychczas była mowa o najważniejszych potrzebach i dążeniach rolników. Rozpatrzmy teraz, jak przedstawiają się najważniejsze sprawy do załatwienia w odczuciu mieszkańców miast. Jak pamiętamy z pierwszej części ankiety rozpoczynały dwa otwarte pytania, dotyczące tego właśnie tematu. Warto przytoczyć je dosłownie, by zorientować się, co było "hasłem", które skłoniło badanych do takich właśnie, a nie innych odpowiedzi. Oto oba pytania: 1/ "Co jest dla Pana/i/ osobiście najważniejszą sprawą do załatwienia?"; 2/ "A co jest taką sprawą dla Pana/i/ rodziny?".

1. Najważniejsze sprawy do załatwienia mieszkańców miast
/pracujących i niepracujących/

Tabela 9.

Sprawy do załatwienia	A/osobiście /v.75/	B/dla rodziny /v.77/
Mieszkanie /otrzymać, kupić powiększyć/	33,7	39,5
Życie osobiste i rodzinne /np. zdrowie, sprawy dzie- ci itp./	16,1	22,3
Zarobki /także pieniądze na życie w dostatku/	9,2	8,9
Neuka, wzrost kwalifikacji	8,3	0,5
Lepsza praca /lepsze warunki, awans, także dostać lepszą pracę/	6,1	0,9
Przedmioty trwałego użytku /np. meble, także urządzenie i remont mieszkania/	5,8	8,5
Sprawy zaopatrzenia /także wyżywienie/	5,7	7,0
Samochód	5,1	5,5
Inne	10,0	6,9
Razem	100% = 1781	100% = 1679

Kolejność trzech najczęściej wymienianych spraw "osobistych" i "rodzinnych" jest, jak widać taka sama. W przypadku "spraw osobistych" - trzy najczęściej wymieniane skupiają 59% wszystkich odpowiedzi. Jeśli chodzi o "sprawy rodzinne do załatwienia" kon-

centracja odpowiedzi jest większa. Na trzy najczęściej wymieniane odpowiedzi jest większa. Na trzy najczęściej wymieniane odpowiedzi przypada - 70,7% wszystkich głosów. A zatem wokół mieszkania, spraw rodzinnych i zarobków koncentruje się większość dążeń. Przybliżony, ale i najprawdopodobniej zaniżony szacunek wskazuje, że ok. 70% spraw do załatwienia sprowadza się do zabiegów odnoszących się do pomyślności materialnej badanych. Wśród nich na pierwszym miejscu i daleko w przodzie przed innymi problemami znajduje się sprawa mieszkania.

Jeśli chodzi o dalsze sprawy wymieniane mniej często rozkład odpowiedzi jest inny w przypadku spraw osobistych i rodzinnych. Przy sprawach osobistych na czwartym i piątym miejscu znajdują się: nauka /8,3%/ i lepsza praca /6,1%/. Natomiast pozycje te mają mniejsze znaczenie dla rodziny. Z natury rzeczy ich miejsce zajmują przedmioty trwałego użytku i sprawy zaopatrzenia.

Rozpatrzmy teraz, czy i w jakim stopniu hierarchię spraw do załatwienia zmieniają wiek, poziom wykształcenia i dochód badanych.

2. Najważniejsze osobiste sprawy do załatwienia /v.75/
mieszkańców miast według przynależności do kategorii
zawodowej

Tabela 10.

Sprawy do załatwienia	Kategorie zawodowe							Ogółem mieszkańcy miast objęci próbą
	Specjaliści	Technicy	Pracownicy biurowi	Pracownicy fizyczno-umysłowi	Robotnicy wykwalifikowani i półwykwalifikowani	Robotnicy niewykwalifikowani	Niepracujący	
Mieszkanie	34,7	38,0	35,4	35,6	38,1	28,0	24,4	33,7
Życie osobiste i rodzinne	13,3	14,4	14,3	17,4	14,1	18,5	19,7	16,1
Zarobki /pieniądze na życie w dostatku/	8,0	6,0	5,0	7,6	10,6	15,2	9,7	9,2
Nauka, wzrost kwalifikacji	11,3	6,0	11,2	5,5	6,6	7,4	13,3	8,3
Lepsza praca	8,7	9,2	5,5	7,6	2,8	5,8	6,8	6,1
Przedmioty trwałego użytku	4,0	4,8	7,4	6,8	4,2	7,8	6,8	5,8
Zaopatrzenie	2,7	3,6	4,3	5,5	5,6	7,0	9,0	5,7
Samochód	1,5	5,6	5,0	6,4	7,5	2,5	2,5	5,1
Inne	15,8	12,4	11,9	7,6	10,5	7,8	7,8	10,0
Razem	100%= 150	100%= 250	100%= 161	100%= 236	100%= 425	100%= 243	100%= 279	100%= 1744

Pomiędzy w analizie kategorię niepracujących, gdyż łączy one w sobie tak różne podkategorie, jak młodzież uczącą się, emerytów i gospodynie domowe. Jeśli chodzi o potrzeby mieszkaniowe - największe deklarują technicy i robotnicy wykwalifikowani; najmniejsze zaś robotnicy niewykwalifikowani. Ta ostatnia kategoria należy do najstarszych wiekiem i najgorzej sytuowanych. Tym, jak się wydaje, można tłumaczyć stosunkowo mniejsze potrzeby mieszkaniowe, jak i mniejsze oczekiwania w tym względzie. W odczuciu badanych tej kategorii poprawa warunków mieszkaniowych może wydawać się częściej niż dla innych "sprawą nie do załatwienia", znajdującą się poza zasięgiem możliwości.

Większe zarobki to problem najczęściej wymieniany przez robotników niewykwalifikowanych /15,2% odpowiedzi/ i robotników wykwalifikowanych /10,6%/. Lepsza praca to sprawa najważniejsza dla specjalistów i techników. Nauka i podnoszenie kwalifikacji częściej niż w innych kategoriach wymieniane są przez specjalistów i pracowników biurowych.

Spójrzmy teraz , jak wiek różnicuje potrzeby.

3. Najważniejsze osobiście sprawy do załatwienia mieszkańców miast według wieku badanych

Tabela 11

Tabela 11

Sprawy do załatwienia	Wiek badanych						Ogółem mieszkający miast
	18-24	25-29	30-34	35-44	45-54	54 i więcej	
Mieszkanie	35,4	50,0	42,1	27,5	23,9	16,8	33,7
Życie osobiste i rodzinne	10,8	10,0	8,5	19,8	23,6	26,0	16,1
Zarobki /pieniądze na życie w dostatku/	4,8	7,2	9,7	8,4	10,9	18,9	9,2
Nauka, wzrost kwalifikacji	23,2	7,8	6,9	6,9	1,2	1,5	8,3
Lepsza praca	12,1	6,1	8,1	4,5	5,0	2,0	6,1
Przedmioty trwałego użytku	3,8	4,7	5,7	6,6	8,5	5,6	5,8
Zopatrzenie	1,6	1,9	4,5	8,7	8,2	10,7	5,7
Samochód	3,5	6,4	5,7	5,4	6,0	2,0	5,1
Inne	4,8	5,9	8,8	12,2	14,7	16,5	10,0
Razem	100%= 314	100%= 360	100%= 247	100%= 334	100%= 331	100%= 196	100%= 1782

Jak łatwo zauważyć, wiek znacznie bardziej różnicuje sprawy do załatwienia niż zawód. Najostrejsze różnice występują przy potrzebach mieszkaniowych. Badani w wieku 25-29 lat odczuwają tę potrzebę szczególnie silnie /50% odpowiedzi/. Podobnie - w wieku 30-34 lat; 42,1% badanych wymienia mieszkanie jako najważniejszą sprawę do załatwienia, chociaż w tej ostatniej kategorii najbardziej uprzywilejowana jej część otrzymała już zapewne samodzielne mieszkania /stąd najprawdopodobniej owa różnica: 50,0% - 42,1%/. Po-

trzeby mieszkaniowe wyraźnie maleją wśród starszych badanych.

Odwrotnie niż sprawy życia rodzinnego - ich znaczenie rośnie wśród badanych, którzy przekroczyli 35 rok życia. Nauka, wzrost kwalifikacji i "lepsza praca" to problemy najpoważniejsze dla najmłodszych badanych /18-24 lata/. Uderza ponadto fakt, że sprawa zarobków tak często występuje w najstarszej kategorii badanych.

4. Najważniejsze osobiste sprawy do załatwienia według wykształcenia badanych

Tabela 12

Sprawy do załatwienia	Poziom wykształcenia					Ogółem badani
	podstawowy	zasadniczy, zawodowy	średni ogólnokształcący	średni zawodowy	wyższy	
Mieszkanie	30,5	37,6	28,7	40,6	31,3	33,7
Życie osobiste i rodzinne	20,7	12,6	9,9	14,8	12,3	16,0
Zarobki/pieniądze na życie w dostatku/	11,5	10,6	7,2	4,1	9,2	9,3
Nauka, wzrost kwalifikacji	5,6	5,4	22,1	9,4	9,8	8,3
Lepsza praca	4,0	6,4	8,8	6,3	11,7	6,1
Przedmioty trwałego użytku	7,3	4,9	6,6	3,8	4,3	5,8
Zapotrzenie	8,2	5,2	3,9	3,1	2,5	5,7
Samochód	3,6	8,2	2,2	6,0	4,3	5,1
Inne	8,6	9,1	10,6	11,9	10,0	9,9
Razem	100%= 731	100%= 388	100%= 181	100%= 318	100%= 163	100%= 1781

Jak widać potrzeby mieszkaniowe najczęściej wymieniane są przez badanych o zasadniczym zawodowym i średnim zawodowym wykształceniu. Najrzadziej potrzeby mieszkaniowe wymieniane są przez badanych o wykształceniu średnim ogólnokształcącym. Wydaje się, że można to wyjaśnić tym, że w kategorii tej przewagę mają kobiety, które rzadziej od mężczyzn wymieniają mieszkanie jako najważniejszą sprawę do załatwienia.

Co do zarobków - najczęściej pojawiają się one w odpowiedziach badanych o najniższym poziomie wykształcenia. Problem nauki i podnoszenia kwalifikacji uderzająco często występuje u badanych o wykształceniu średnim ogólnokształcącym. Sądzę, że wiąże się to z tym, że wykształcenie ogólnokształcące nie daje przygotowania zawodowego. Lepsza praca to problem pojawiający się najczęściej w odpowiedziach tej właśnie kategorii /8,8%/ oraz u badanych o wykształceniu wyższym.

Podsumujmy tę część rozważań. Mieszkanie jest najpoważniejszym, najsilniej odczuwanym problemem przez ludzi młodych /25-29 lat/ o wykształceniu zawodowym pełnym i zasadniczym, pracujących jako robotnicy wykwalifikowani i technicy. Zarobki to sprawa najważniejsza dla ludzi o najniższym poziomie wykształcenia /podstawowym i zasadniczym zawodowym/ pracujących jako robotnicy niewykwalifikowani, przy tym najsilniej problem ten występuje u ludzi starszych /55 lat i więcej/. Specjaliści i pracownicy biurowi o wykształceniu średnim ogólnokształcącym i wyższym, młodzi i w średnim wieku /do 44 lat/ częściej od innych kategorii myślą o nauce i o podnoszeniu swych kwalifikacji. Technicy i specjaliści w młodym

wieku, a więc ludzie o najwyższych kwalifikacjach chcieliby częściej niż inni otrzymać lepszą pracę /zmienić zakład pracy, awansować, otrzymać /pracę zgodną z kwalifikacjami/. O lepszej pracy najrzadziej myślą ludzie starsi, robotnicy i pracownicy biurowi o niskim /podstawowym/ wykształceniu. To zestawienie mówi także o tym, jak badani odczytali omawiane tu pytanie. "Najważniejsze sprawy do załatwienia" znajdują się gdzieś na skrzyżowaniu tego, co ludzie chcą /nawet jeżeli już to mają w jakimś stopniu - np. najbardziej chcą się kształcić najlepiej wykształceni/, czego im brak naprawdę /mieszkania, pieniędzy/ i co leży w zasięgu ich możliwości /np. lepsza praca/.

Omawiane dotychczas najważniejsze do załatwienia w opinii ludzi sprawy dotyczyły ich spraw osobistych oraz spraw rodziny.

Obecnie przyjrzymy się sprawom, które badani zgłaszają jako najważniejsze do załatwienia w miejscowości, w której mieszkają, w zawodzie, który wykonują, a wreszcie sprawom najważniejszym do załatwienia w skali całego kraju. Zwiększający się poziom ogólności spraw, o które pytamy, pozwoli stwierdzić, czy istnieją sprawy zdecydowanie wspólne na poziomie grup zawodowych, społeczności lokalnych, a na koniec całego społeczeństwa polskiego. Pozwoli też sprawdzić, jak sprawy indywidualne i sprawy rodziny przekładają się na sprawy ogólnospołeczne.

III. SPRAWY DO ZAŁATWIENIA W MIEJSCOWOŚCI,
 W KTÓREJ BADANI MIESZKAJĄ

Wśród spraw do załatwienia w miejscowości, w której badani mieszkają, najczęściej zgłaszane są sprawy dotyczące zaopatrzenia w artykuły konsumpcyjne /38,6% badanych/, sieci komunikacyjnej, dróg /15,4% badanych/, mieszkań i budownictwa /12,2% badanych/ oraz urzędzeń kulturalnych i rekreacyjnych /4,6% badanych/. Sprawy te skupiają ok. 80% odpowiedzi.

Czynnikiem zmieniającym w istotny sposób powyższy ogólny rozkład spraw jest charakter miejsca zamieszkania /wieś, małe miasto, duże miasto/.

Tabela 13. Najważniejsze sprawy do załatwienia w miejscowości, w której badani mieszkają, wg charakteru miejscowości

Najważniejsze sprawy do załatwienia	Wieś	Miasto	
		do 100 tys. mieszk.	ponad 100 tys. mieszk.
Zaopatrzenie w artykuły konsumpcyjne /sieć sklepów/	27,8	42,3	51,0
Mieszkania i budownictwo	2,8	19,7	18,5
Sieć komunikacyjna /drogi/	23,8	8,4	9,8
Urządzenia komunalne	13,6	6,0	2,2
Urządzenia kulturalne i rekreacyjne	6,0	5,1	1,7
Pozostałe, inne	26,0	18,5	16,8
Razem	100%=1049	100%=778	100%=649

Zdecydowanie rzadziej niż mieszkańcy miast wymieniają mieszkańcy wsi sprawę mieszkań i budownictwa. Zapewnienie sobie mieszkania traktują jako sprawę indywidualną. Z punktu widzenia miejscowości widzą ją jako problem budowy urządzeń komunalnych /woda, kanalizacja, gaz/. Przytoczone liczby potwierdzają, że rolnicy silnie odczuwają zapóźnienie wsi w tym względzie w stosunku do miasta.

Zdecydowanie ważniejszą sprawą dla mieszkańców wsi jest budowa i utrzymanie dróg oraz komunikacja. W przypadku rolników sprawa ta jest przez nich najczęściej wymieniana /29,0% ogółu chłopów i robotników chłopów/. Ponieważ jest ona istotnym warunkiem rozwoju produkcji rolnej należy ją traktować jako dopełnienie najważniejszej sprawy indywidualnej rolników, tj. mechanizacja rolnictwa.

Rzadziej niż mieszkańcy miast mieszkańcy wsi zgłaszają natomiast sprawę zaopatrzenia w artykuły konsumpcyjne. Jest to zrozumiałe, jeśli wziąć pod uwagę, że podstawową formą zaopatrywania się w żywność jest dla rolników samozaopatrzenie. Obecna sytuacja rynkowa utrwała z pewnością powszechność tego sposobu zaopatrywania się w artykuły konsumpcyjne.

Problem zaopatrzenia najczęściej zgłaszany jest przez mieszkańców dużych miast. Nie wydaje się, iżby w małych miastach obiektywnie sytuacja pod względem zaopatrzenia była lepsza. Należy raczej sądzić, że trudności w zdobywaniu artykułów konsumpcyjnych odczuwane są tym dotkliwiej, im mniejsza jest szansa zaopatrywania się poza rynkiem uspołecznionym /bliskość producentów żywności/.

Zapóźnienie w stosunku do dużych miast odczuwają mieszkańcy wsi i małych miast w dostępności urządzeń kulturalnych i rekreacyjnych.

Wiek badanych nie zmienia istotnie udziałów spraw wymienianych najczęściej, to znaczy spraw związanych z zaopatrzeniem. Jest jednak czynnikiem różnicującym opinie w sprawie potrzeby budowy urządzeń komunalnych, urządzeń kulturalnych i rekreacyjnych oraz w pewnym stopniu w sprawie mieszkań i budownictwa /Tabela 14/.

Tabela 14. Najważniejsze sprawy do załatwienia w miejscowości, w której badani mieszkają, wg wieku

Najważniejsze sprawy do załatwienia	Wiek w latach					
	55 i więcej	45-54	35-34	30-44	25-29	18-24
Zaopatrzenie w artykuły konsumpcyjne /sieć sklepów/	36,2	39,4	40,2	37,1	38,5	38,1
Mieszkanie i budownictwo	10,4	9,8	11,1	15,0	12,5	15,5
Sieć komunikacyjna /drogi/	15,6	16,3	14,3	15,3	15,0	15,0
Urządzenia komunalne	11,7	9,8	8,9	6,4	6,9	5,5
Urządzenia kulturalne i rekreacyjne	2,9	3,1	4,0	3,5	5,0	9,2
Pozostałe, inne	23,2	21,6	21,1	22,7	22,1	16,7
Razem	100%= 307	100%= 540	100%= 450	100%= 313	100%= 480	100%= 381

O sprawie mieszkań i budownictwa z punktu widzenia swej miejscowości ludzie młodzi mówią nieco częściej. Jest to, jak sądzimy, rezultat szczególnego napięcia indywidualnych potrzeb mieszkaniowych u ludzi młodych. Młodzi zdecydowanie częściej niż starsi

zgłaszają natomiast sprawę dostępności urządzeń kulturalnych oraz rekreacyjnych, co może uzupełniać wyjaśnienie pokoleniowych różnic w sposobie spędzania wolnego czasu i aktywności kulturalnej. Rza-
dziej zgłaszana przez młodych sprawa budowy urządzeń komunalnych potwierdzić może przeciętnie lepsze warunki mieszkaniowe, w jakich żyją młodzi w porównaniu z pokoleniem starszym.

Podsumowując, chcemy podkreślić, iż w najważniejszych sprawach widzianych z punktu widzenia miejscowości odbijają się bezpośrednio najważniejsze sprawy osobiste. W przypadku rolników są to warunki umożliwiające rozwój i mechanizację produkcji, a w przypadku ludności miejskiej - sprawy mieszkania i zaopatrzenia w artykuły konsumpcyjne.

IV. SPRAWY DO ZAŁĄTWIENIA W ZAWODZIE

Zgłaszane przez badanych najważniejsze sprawy do załatwienia w zawodzie rolnika omówione zostały wcześniej. W tym miejscu zajmujemy się tylko sprawami w zawodach nierolniczych.

Największy odsetek odpowiedzi na pytanie o sprawy do załatwienia w zawodzie skupia się wokół sprawy zarobków, organizacji pracy, warunków i czasu pracy oraz warunków socjalnych /Tabela 15/.

Tabela 15. Najważniejsze sprawy do załatwienia w zawodzie wg kategorii zawodowych

Najważniejsze sprawy do załatwienia	Specjaliści	Technicy	Pracownicy biurowi	Pracownicy fizyczno-umysłowi	Robotnicy wykwalifikowani	Robotnicy niewykwalifikowani
Zarobki	40,9	32,9	32,7	32,2	25,6	33,5
Warunki pracy, bhp	7,4	10,5	6,5	17,2	20,1	20,0
Organizacja pracy	8,1	12,8	15,7	14,2	18,0	11,4
Czas pracy	5,4	4,7	2,6	10,7	4,6	4,5
Warunki socjalne	5,4	4,3	3,3	5,2	5,3	3,3
Pozostałe, inne	32,8	34,8	39,2	20,5	26,4	27,3
Razem	100%= 149	100%= 258	100%= 153	100%= 233	100%= 433	100%= 245

Niezależnie od charakteru pracy i grupy zawodowej najczęściej wymieniane sprawy do załatwienia dotyczą zarobków. W zestawieniu z innymi zawodami najczęściej sprawę tę zgłaszają specjaliści z wyższym wykształceniem. Prawdopodobnie reprezentanci tej grupy zawodów mają poczucie, że są wynagradzani zbyt nisko w stosunku do swych kwalifikacji, choć może to być również rezultat tego, że odczuli oni najsilniej skutki wzrostu kosztów utrzymania.

Stosunkowo rzadziej w porównaniu z innymi kategoriami zawodowymi sprawę zarobków podnoszą robotnicy wykwalifikowani. Ich uwaga skupia się natomiast częściej wokół warunków pracy i jej organizacji. Z przytoczonych liczb wynika, że warunki pracy, jej bezpieczeństwo i higiena to najważniejsze sprawy do załatwienia w zawodach robotniczych i zawodach fizyczno-umysłowych. Rzadziej o tych sprawach mówią pracownicy bezpośredniego nadzoru technicznego. Należy dodać, że istotne zróżnicowanie opinii wprowadza tu fakt przynależności do związków zawodowych. Spośród wszystkich członków "Solidarności" 18,1% traktuje tę sprawę jako najważniejszą do załatwienia w zawodzie. Odpowiedni odsetek ogółu członków innych niż "Solidarność" związków zawodowych jest zdecydowanie niższy i wynosi 9,8%. Zróżnicowanie to należy chyba wiązać ze zróżnicowaniem struktury zawodowej członków związków. W związku "Solidarność" zrzeszony jest większy niż w innych związkach odsetek robotników, a więc ludzi bezpośrednio zainteresowanych w poprawie bezpieczeństwa i higieny pracy.

Problem organizacji pracy, a w tym rytmiczności dostaw surowców i materiałów, narzędzi i części pojawia się relatywnie naj-

częściej u robotników wykwalifikowanych. Organizację pracy jako sprawę do załatwienia w swych zawodach zgłaszają stosunkowo często również pracownicy biurowi. Zła organizacja pracy i jej złe przygotowanie od strony materiałów i narzędzi okazuje się zatem boleścią nie tylko przemysłu, ale i administracji.

Od rodzaju wykonywanego zawodu zależy stopień uświadomienia sobie spraw koniecznych do załatwienia w swoim zawodzie. Około 9% badanych stwierdza, że takich wspólnych spraw nie ma, albo że nie interesują się nimi. Opinię taką podziela 16% ogółu robotników niewykwalifikowanych, 15,7% ogółu pracowników biurowych, a tylko 1,4% specjalistów z wyższym wykształceniem. Dodajmy, że świadomość i zdolność artykułowania spraw wspólnych dla danego zawodu rośnie ze wzrostem kwalifikacji i nie zależy od wieku.

Na zakończenie omawiania opinii dotyczących spraw do załatwienia w zawodzie powróćmy do problemu zarobków. Sprawa ta okazała się najważniejsza dla każdej grupy zawodowej, a więc jest to sprawa ludzi pracy w ogóle i przejawia się w niej ogólny brak satysfakcji z materialnych warunków życia.

V. SPRAWY DO ZAŁATWIENIA W KRAJU

Na pytanie dotyczące najważniejszych spraw do załatwienia w kraju badani najczęściej wymieniali poziom życia, a więc sytuację gospodarczą widzianą z punktu widzenia konsumenta - 30% badanych .

Następną sprawą była stabilizacja bieżącej sytuacji /pokojowe rozwiązywanie, stabilizacja polityczna, ład, porządek/ - 19% badanych. 13,3% badanych mówi o konieczności reformy gospodarczej, reformy zarządzania.

Na sprawę rolnictwa /na poziomie gospodarstwa rolnego oraz na poziomie krajowej polityki rolnej/ zwróciło uwagę około 8% badanych.

Świadomość konieczności przeprowadzenia reformy gospodarczej silnie wiąże się z poziomem wykształcenia. Im wyższy poziom wykształcenia, tym częściej sprawa reformy wymieniana jest jako sprawa dla kraju najważniejsza.

Ze wzrostem wykształcenia maleje natomiast odsetek zgłaszających poziom życia jako sprawę najważniejszą.

Przywrócenie ładu i porządku w kraju jest wymieniane równie często przez ludzi z wykształceniem podstawowym, zasadniczym zawodowym i średnim. Relatywnie rzadziej widzą tę sprawę jako najważniejszą do załatwienia w kraju ludzie z wykształceniem wyższym. Zdecydowanie częściej mówią natomiast o konieczności przeprowadzenia reformy gospodarczej.

Wymienione wyżej cztery sprawy uznawane są za najważniejsze w skali kraju przez osoby reprezentujące wszystkie badane kategorie społeczno-zawodowe. Akcentowanie poszczególnych spraw jest jednak różne w zależności od przynależności społeczno-zawodowej.
/Patrz tabela 16/

Najbardziej zróżnicowane okazały się poglądy na sprawę sytuacji ekonomicznej odbieranej z punktu widzenia konsumenta /indywidualny poziom życia/ oraz sytuacji gospodarczej widzianej w aspekcie konieczności przeprowadzenia reformy gospodarczej.

Specjaliści z wykształceniem wyższym oraz technicy jako sprawę najważniejszą do załatwienia w skali kraju wymieniają najczęściej reformę gospodarczą. Dla robotników oraz pracowników biurowych zdecydowanie częściej trudności gospodarcze postrzegane są jako zbyt niski indywidualny poziom życia oraz kłopoty ze zdobywaniem dóbr na rynku.

Warto podkreślić, że sposób artikulacji gospodarczych problemów kraju nie zależy od poziomu dochodu na osobę w rodzinie. Należy wiązać go raczej z charakterem wyobraźni ekonomicznej i zdolnością myślenia kategoriami ogólnospołecznymi. Przedstawiony wcześniej

Tabela 16. Najważniejsze sprawy do załatwienia w kraju wg kategorii zawodowych

Najważniejsze sprawy do załatwienia	Specjaliści	Technicy	Pracownicy biurowi	Pracownicy fizyczno-umysłowi	Robotnicy wykwalifikowani	Robotnicy niewykwalifikowani	Rolnicy	Bierni zawodowo	N
Poziom życia	14,9	24,4	32,5	39,3	36,3	37,3	25,2	29,4	30,2
Ład i porządek	18,2	20,2	22,7	14,9	19,4	18,0	19,7	22,1	19,5
Reforma gospodarcza	30,5	20,2	16,6	13,6	13,1	7,1	8,3	12,8	13,3
Polityka rolna	6,2	5,3	5,5	2,5	4,7	5,1	15,3	6,5	7,6
Pozostałe, inne	30,2	29,9	22,7	29,7	44,5	32,5	31,5	29,2	29,4
Razem	N=154= =100,0	N=262= =100,0	N=163= =100,0	N=242= =100,0	N=449= =100,0	N=225= =100,0	N=628= =100,0	N=289= =100,0	100,0= =N=2442

silny wpływ poziomu wykształcenia respondentów na sposób, w jaki definiują oni ekonomiczne problemy kraju wskazuje, że poziom wykształcenia jest wskaźnikiem dobrze oddającym różnice w stopniu uświadamiania sobie wagi, jaką ma dla kraju przygotowanie i przeprowadzenie reformy gospodarczej.

Na zakończenie rozważymy zależność rodzaju wymienianych najczęściej spraw do załatwienia w kraju od środków, przy pomocy których badani chcieliby sprawy te rozwiązać.

Częściej niż przeciętnie w całej populacji jako najważniejszą sprawą w kraju wymieniają ład i porządek ci, którzy uważają, że do załatwienia spraw potrzebny jest spokój i porządek. Równocześnie osoby te relatywnie najrzadziej wymieniają konieczność przeprowadzenia reformy gospodarczej.

Ci, którzy częściej niż przeciętnie wymieniają poziom życia i reformę gospodarczą jako sprawy do załatwienia, uważają, że do osiągnięcia tego celu niezbędne jest zaufanie władzy do obywateli.

Osoby, które uważają, że do załatwienia spraw kraju potrzebne jest umocnienie związków zawodowych częściej niż przeciętnie wymieniają jako sprawy do załatwienia konieczność przeprowadzenia reformy gospodarczej oraz podniesienie poziomu życia. Równocześnie rzadziej niż przeciętnie wymieniają oni potrzebę ładu i porządku jako sprawę najważniejszą.

VI. PODSUMOWANIE

Na podstawie wyników ankiety możemy stwierdzić, że niezależnie od poziomu ogólności zgłaszanych spraw do załatwienia koncentrowały się one wokół materialnych warunków życia. Gdy pytaliśmy o najważniejsze sprawy osobiste i sprawy rodziny, odpowiedzi dotyczyły najczęściej mieszkania i jego wyposażenia. Na pytanie o najważniejsze sprawy do załatwienia w zawodzie badani odpowiedzi wskazywać najczęściej potrzebę podniesienia zarobków. Wymieniając najważniejsze sprawy do załatwienia w swej miejscowości skupili się przede wszystkim na problemie dostępności artykułów konsumpcyjnych. Sprawą najważniejszą do załatwienia w skali całego kraju okazały się także problemy ekonomiczne.

Podkreślenia wymaga nie tylko fakt, że na różnych poziomach ogólności zgłaszanych spraw, dotyczą one głównie materialnych warunków życia. Znamienny jest dodatkowo sposób ich artikulacji. Nawet w odniesieniu do najogólniejszych problemów, tj. do spraw całego kraju artikulacja zatrzymała się na poziomie indywidualnym.

Badani zdecydowanie częściej widzą ekonomiczne trudności kraju przez pryzmat osobistego zagrożenia jako konsumenta, rzadziej zaś formułują problem jako potrzebę przeprowadzenia reformy gospodarczej. Dodajmy, że widzenie spraw ekonomicznych kraju w kategoriach ponadindywidualnych oraz w aspekcie bardziej przyczynowym niż obywatelowskim upowszechnia się ze wzrostem poziomu wykształcenia badanych.

Tak jak najpilniejszymi sprawami do załatwienia okazały się problemy ekonomiczne, tak też badani najczęściej proponują zastosować przy ich rozwiązywaniu następujące praktyczne środki: gospodarność i dyscyplinę społeczną oraz lepszą pracę w atmosferze spokoju i porządku. Na dalszych miejscach - jako środki skutecznego rozwiązywania spraw - plasuje się potrzeba rzeczywistego udziału ludzi pracy we władzach i samorządach, umacniania niezależnych związków zawodowych czy też pełnej informacji o prawdziwej sytuacji kraju. Powyższa kolejność środków zaradczych może wiązać się z powszechnością postawy pragmatycznej, sprzyjającej bezpośrednio wzrostowi produkcji. Może też ona wynikać z faktu, że w momencie zbierania opinii /listopad 1980/ potrzeba samorządności i dostępu do informacji odczuwana była bardziej jako autonomiczny cel działania niż jako bezpośredni środek rozwiązania problemów ekonomicznych.

Omawianie najważniejszych do załatwienia "Spraw Polaków '80" kończymy porównaniem listy tych spraw i ich hierarchii z układem celów i dążeń życiowych ludzi zanotowanych w 1975 r. /populacje w obu badaniach są reprezentacjami ogólnopolskimi/.

Tabela 17. Porównanie celów i dążeń życiowych deklarowanych
 w 1975 i w 1980 roku

Cele, sprawy do zaiszwienia	1975 ^{x/}		1980 ^{xx/}
	Pracownicy umysłowi	Robotnicy	Mieszkańcy miast
Życie osobiste i rodzime	20,8	19,7	16,1
Dom, mieszkanie, wyposażenie	11,8	14,0	39,5
Zarobki, sytuacja materialna	4,2	5,1	9,2
Nauka, kwalifikacje	6,3	2,9	8,3
Praca, zawód	3,4	2,6	6,1
Samochód	4,6	4,2	5,1
Razem	100%=12978	100%=12330	100%=1781

Źródło: x/ Wyniki ankiety "Warunki życia i potrzeby ludności"
 przeprowadzonej przez IFIS PAN i GUS w 1975 r.

xx/ Wyniki ankiety "Sprawy Polaków '80/ - IFIS PAN.

Powyższe zestawienie pozwala stwierdzić, że ogólne cele i dążenia życiowe deklarowane w 1975 r. pozostały najważniejszymi sprawami do załatwienia w opiniach z 1980 r.

Istotna zmiana w rozkładzie deklarowanych celów/spraw/dotyczy potrzeb mieszkaniowych. W 1975 r. najczęściej zgłaszany cel życiowy wiązał się z życiem osobistym i rodzinnym. Bezpośrednio po tej wartości występował materialny jej wymiar /warunek/, tj. dom /mieszkanie/. W wyniku pogarszającej się sytuacji w budownictwie mieszkaniowym oraz deficytu mebli i usług remontowych potrzeba posiadania tego "house" stała się w 1980 r. powszechniej odczuwana niż potrzeba "home".

Poza wzmożeniem pilności potrzeb mieszkaniowych wyraźnie wzrósł też w ostatnim pięcioleciu odsetek osób, dla których najważniejszą sprawą do załatwienia jest poprawa własnej sytuacji materialnej /wzrost zarobków/. Reasumując: w latach 1975-1980 lista najważniejszych spraw do załatwienia nie zmieniła się, natomiast istotne zmiany jej struktury wewnętrznej ekspozują wydatnie rangę podstawowych potrzeb bytowych.